

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

SPECIFICITY OF FORMATION OF SOCIAL-AND-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF HEIS AT THE CLASSES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE OF PROFESSIONAL DIRECTION

У статті розглядаються основні напрями формування соціально-комунікативних навичок студентів ЗВО на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Оскільки перед сучасною вищою школою стоїть важливе завдання не лише надати студентам основні фахові знання, а й сформувати у майбутнього спеціаліста соціальні та комунікативні вміння і навички, що є невід'ємною складовою професійних компетентностей будь-якого фахівця, то мовна компетентність і є тим засобом, за допомогою якого і здійснюється реалізація соціальних і комунікативних завдань у всіх сферах професійної діяльності. Кожен фахівець має досконало володіти мовленнєвими навичками, щоб ефективно і продуктивно взаємодіяти з колегами при виконанні професійних обов'язків. У статті проаналізовано основні складники соціально-комунікативної компетентності, які мають бути сформовані на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Визначено, що у сучасному професійному спілкуванні надається перевага саме навичкам *soft skills* («м'які або гнучкі» навички) перед *hard skills* («жорсткі» навички), оскільки досконале володіння «м'якими» навичками забезпечує більш ефективну взаємодію у колективі, швидке реагування на зміну умов виконання професійних обов'язків, вміння спільно вирішувати складні проблеми та реалізовувати спільні проекти. Запропоновано різні види вправ і завдань, виконання яких на заняттях з української мови допоможуть студентам різних спеціальностей у формуванні соціально-комунікативної компетентності. До них можна віднести вправи з проблемним завданням, що передбачають пошукову роботу з аналізом дібраного матеріалу, обговорення актуальних наукових та навчальних питань, що висвітлюють певні аспекти обраного фаху, виконання індивідуальних та групових творчих проектів, що передбачає спільну роботу від етапу добору матеріалу і до представлення виконаного завдання перед аудиторією. Запропоновані завдання можуть використовуватися при вивченні будь-якої теми чи модуля з курсу української мови за професійним спрямуванням і сприяють ефективному формуванню соціально-комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, соціально-комунікативні навички, *soft skills*, професійні вміння та навички, система вправ і завдань з української мови за професійним спрямуванням.

The article deals with the main directions of formation of social-and-communicative skills of students of HEIs at classes of the Ukrainian language of professional direction. Since the modern high school has an important task not only to give students basic professional knowledge, but also to form social-and-communicative skills for the future specialist, which is an integral part of any specialist's professional competences, language competence is the means, through which social and communicative tasks are implemented in all areas of professional activities. Each specialist must have a thorough speech skills in order to interact effectively and productively with colleagues when performing professional duties. The article analyzes the main components of social-and-communicative competence, which should be formed at classes of the Ukrainian language of professional direction. It is determined that in modern professional communication there is the advantage of Soft Skills ("soft or flexible" skills) before Hard Skills ("rigid" skills), since perfect possession of "soft" skills provides more efficient interaction in the team, rapid response to changing the conditions of performing professional duties, the ability to jointly solve complex problems and to implement common projects. Different types of exercises and tasks are offered, the performance of which in the Ukrainian language will help students of different specialties in the formation of social-and-communicative competence. These include exercises with the problem tasks that provide for the search with the analysis of selected material, discussing topical scientific and educational issues, which cover certain aspects of the chosen profession, the implementation of individual and group creative projects, which involves working together from the stage of selection of material. The proposed tasks can be used in the study of any topic or module in the course of the Ukrainian language of professional direction and contribute to the effective formation of a future specialist's social-and-communicative competence.

Key words: communication, communicative competence, social-and-communicative skills, Soft Skills, professional skills, system of exercises and tasks in the Ukrainian language of professional direction.

УДК 378.37.02:811=161.2
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.2.6>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Руденко Н.П.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Марценішко В.О.,
канд. філол. наук,
викладач кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови,
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Перед сучасною вищою школою стоїть важливе завдання не лише надати студентам основні фахові знання, а й сформувати у майбутнього спеціаліста соціальні та комунікативні вміння і навички, що є невід'ємною складовою професійних компетентностей будь-якого фахівця. Мовна

комунікація є якраз тим засобом, за допомогою якого і здійснюється спілкування у всіх сферах професійної діяльності, тому кожен фахівець має досконало володіти мовленнєвими навичками, щоб ефективно і продуктивно взаємодіяти з колегами при виконанні професійних обов'язків. Спілкування у професійній сфері передбачає не

тільки обмін інформацією, а й взаємодію під час виконання спільних проєктів, що вимагає сформованості перш за все мовленнєвих умінь і навичок, вивчення яких забезпечують заняття з української мови за професійним спрямуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми спілкування, комунікації, професійної мовленнєвої компетентності постійно розглядаються як педагогами, так і лінгвістами, зокрема, було сформовано окремий розділ комунікативної лінгвістики у сучасному мовознавстві. Проблемою вивчення комунікації з позиції мовця займалися Л. Мацько, Ф. Бацевич, А. Загнітко, Н. Гуйванюк та ін. Педагоги та методисти у своїх працях аналізують соціально-комунікативну компетентність як частину загальних професійних навичок (О. Холод, Л. Гребенюк, О. Плужник, О. Кравець, Н. Самборська, С. Рябокінь). Також науковці звертають увагу на форми і методи формування навичок soft skills студентів різних спеціальностей на заняттях із вивчення фахових дисциплін (Л. Шумська, А. Стюпкіна, Н. Глебова, Л. Афанасьєва, Л. Глинська, О. Попадич, О. Москаленко, В. Завидович, Н. Рабецька).

Проте незважаючи на значний обсяг праць із вивчення соціально-комунікативних навичок студентів педагогами, мовознавцями і психологами, практично не вивченою залишається проблема застосування відповідних методів і прийомів формування соціально-комунікативної компетентності студентів засобами фахової української мови.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Соціально-комунікативні навички і вміння формуються протягом усього життя людини, хоча початкові моделі спілкування у соціумі закладаються у сім'ї з перших років життя і розвиваються під час взаємодії з різними соціальними групами. Інколи ці моделі спілкування не повністю відповідають завданням, які необхідні для виконання професійних обов'язків, тому їх необхідно сформувати чи удосконалити у процесі засвоєння фахових знань і вмінь у вищій школі. Мовленнєві навички є базовими для формування комунікативних та соціальних умінь, тому на заняттях з української мови для студентів різних спеціальностей необхідно рекомендувати вправи, які розвивають усне і писемне мовлення студентів, формують вміння будувати зв'язне висловлювання на різні професійні теми, вести діалог з колегами для ефективного виконання спільних проєктів.

Метою цього дослідження є визначення основних напрямів формування соціально-комунікативної компетентності студентів різних спеціальностей на заняттях з української мови, а також розроблення системи вправ і завдань, які б допомогли набути здобувачам вищої освіти основних навичок спілкування у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Завданням вищої школи є формування компетентностей,

необхідних фахівцю конкретної галузі професійної діяльності. Якщо раніше основна увага приділялася засвоєнню студентами теоретичних фундаментальних знань (Hard skills), то сьогодні система освіти переорієнтовується на формування соціально-комунікативних навичок (Soft skills), які розглядають, як «здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, що передбачає наявність відповідних знань, умінь та навичок ефективних комунікацій у сфері професійної діяльності чи особистісного соціального простору» [3, с. 150].

Сформовані належним чином соціально-комунікативні навички є більш затребуваними для роботодавців, оскільки швидке реагування на зміну професійного середовища є важливим елементом розвитку сучасного суспільства в усіх сферах його діяльності, від соціальних до виробничих і технічних. Початкові етапи формування soft skills відбуваються ще у середній школі, оскільки «Нова українська школа визначає нові освітні компетенції як актуальні соціально задані норми освіти. Серед пріоритетів варто визначити розвиток навичок мислення високого рівня, зокрема критичного мислення, формування навичок успішної життєдіяльності в соціумі, продуктивної комунікації та ін.» [5, с. 43].

Сучасна вища школа передбачає формування у здобувачів освіти обов'язкових компетентностей: загальних (спільні для всіх предметних спеціальностей) і фахових. Для прикладу серед зазначених у Державному стандарті підготовки бакалаврів галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), виділяються такі загальні компетентності, які забезпечують формування у студентів навичок соціально-комунікативної компетентності: ЗК2. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. ЗК6. Здатність до міжособистісної взаємодії. ЗК7. Здатність працювати в команді. ЗК8. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня. ЗК12. Здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети. ЗК15. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість [6].

У програмі вищої школи саме на формування таких загальних компетентностей студентів різних спеціальностей орієнтований курс «Українська мова за професійним спрямуванням», основні модулі якого забезпечують розвиток професійного спілкування на належному фаховому рівні. До основних завдань курсу можна віднести формування комунікативної компетентності студентів, отримання комунікативного досвіду, що сприяє розвитку креативності та спонукає самореалізацію фахівця, активізує пізнавальні потреби, як визначальні для формування професійної майстерності, вироблення навичок ефективної мовної

поведінки у професійній сфері, вплив на співрозмовника за допомогою доречного використання різних мовних засобів.

Для формування соціально-комунікативних навичок важливим є виділення основних напрямів практичної роботи на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, за допомогою яких можна досягти необхідного ефекту у формуванні навичок професійного спілкування. На нашу думку, таке заняття має містити кілька складників, які спрямовані на вироблення навичок соціально-комунікативної компетентності, зокрема формування зв'язного мовлення, індивідуальну роботу та роботу в групах для створення спільних творчих проєктів, проблемні завдання для самостійної пошукової роботи.

Початковим рівнем для формування мовленнєвої компетентності є вміння правильно будувати зв'язне висловлювання, оскільки здатність передавати інформацію є первинною функцією мови. «Комунікативна компетентність – це здатність людини ефективно здійснювати під час спілкування обмін інформацією, почуттями та емоціями, презентувати і цивілізовано відстоювати власну точку зору на засадах визнання різноманітності позицій і шанобливого ставлення до цінностей інших людей» [2, с. 28]. На заняттях з української мови для формування саме мовленнєвих навичок можна запропонувати творчі завдання як індивідуальні, так і в групах, що додатково розвиватиме здатність студента до пошуку і осмислення інформації, а також формуватиме навички роботи в команді, уміння брати на себе відповідальність та виконувати свою частину роботи. *Завдання. Робота у групах. Напишіть кілька життєвих віх із автобіографії відомого українця (українки), не називаючи його (її) ім'я та прізвище. Зачитайте в групі свій текст, запропонуйте товаришам впізнати відому особистість. Підготуйте кілька цікавих фактів про цю людину, починаючи їх словами «Чи знали ви, що...?»» [7, с. 61].*

Для розвитку критичного мислення, а також для вироблення у студентів навичок пошуку інформації можна використати вправи із проблемним завданням. «Ключові шляхи реалізації комунікативної компетенції студентів полягають у тому, що форми, методи і прийоми спрямовані на те, щоб зміст навчального матеріалу був джерелом для самостійного пошуку вирішення проблеми» [4, с. 207]. Наприклад: *Підготуйте презентацію-лайфхак про краще запам'ятовування правильного наголошення слів (2–3 поради). Наприклад, щоби було урочисто, повинно бути всюди чИсто* [7, с. 15].

Для формування навичок спільної діяльності підійдуть завдання, що передбачають створення спільних проєктів. «Для розвитку комунікативної компетентності необхідними є засоби навчання, які б могли ставити проблемні та творчі завдання,

оцінюватися, бути престижними в молодіжному середовищі» [1, с. 58]. Такі вправи дають можливість проявити організаційні та лідерські навички, вміння безконфліктно спілкуватися, разом вирішувати спірні питання. До того ж для створення справді вартісного продукту необхідно володіти і вміннями працювати з новітніми інформаційними технологіями. Така робота може проводитися як індивідуальна самостійна робота, а також як робота у групах 5–7 осіб. *Наприклад: Індивідуальні проєкти. Складіть текст урочистого виступу з нагоди привітання з професійним святом відповідно до вашого фаху, використовуючи якомога більше фразеологічних конструкцій. Наприклад, з Днем програміста, Днем маркетолога, Днем юриста тощо* [7, с. 25]. Таке завдання можна ускладнити, додавши, наприклад, ще один аспект виконання: *Зніміть відеоролик, продемонструйте його на занятті*, що допоможе розвивати і навички роботи з різними інформаційними технологіями.

Для розвитку творчої уяви та пошукових здібностей можна запропонувати завдання, які потребуватимуть не тільки знань з української мови, а ще й логічного та креативного мислення. *Завдання. Кроссенс (cross – перехрестя, sens – смисл) – це перехрестя значень, понять, це візуальний асоціативний ланцюжок, який складається з 9 зображень, кожне з яких пов'язане з попереднім і наступним зображенням, що в результаті з різних сторін розкриває певне поняття, явище або факт.*

Створіть кроссенс, за допомогою якого пояснить термін іншомовного походження вашої галузі [7, с. 33].

Окремі теми курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» призначені для формування культури мовлення майбутнього фахівця, що є невід'ємною складовою загальної культури людини. Наприклад, вивчаючи ділове листування, водночас можна повторити формули мовленнєвого етикету, при написанні ділових документів засвоюється написання власних назв, складних слів, слів іншомовного походження. Можна запропонувати студентам такі завдання як індивідуальну роботу, так і роботу в групах чи парах. Наприклад: *Завдання. МЕТОД ПРОЄКТІВ. Підготуйте матеріал для студента ЧНУ ім. Богдана Хмельницького про те, як написати найбільш вдале резюме. Зніміть відеоролик (2–3 хв.) про це, продемонструйте його на занятті* [7, с. 61].

Висновки. Враховуючи важливість соціально-комунікативних навичок для професійної діяльності фахівців будь-якої спеціальності, є необхідність у формуванні мовленнєвих компетентностей у студентів ЗВО на заняттях з української мови, оскільки завданням викладання мови у вищій школі є не тільки формування мовленнєвих умінь і навичок, а й уміння використовувати мовлення у процесі

комунікації. Для цього необхідно впроваджувати на заняттях систему вправ і завдань, які забезпечать не лише знання з мови, а й формують соціально-комунікативну компетентність майбутнього фахівця. Зокрема поєднання індивідуальної та групової роботи на занятті дозволяє виробити у студентів необхідні вміння як самостійної, так і колективної роботи, а створення творчих проєктів розвивають пошукові навички, уміння аналізувати та збирати інформацію, переосмислювати отримані знання та створювати зв'язне висловлювання на різні професійні теми. Сформовані на заняттях з української мови соціально-комунікативні навички забезпечать студентам у майбутньому можливість досягти професійного успіху в обраній спеціальності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гребенюк Л. В., Дубровіна І. В., Аніщенко Н. В. Чинники формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 4. С. 56–61.
2. Ковальова О. А. Модель соціально-комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11. С. 27–33.
3. Кравець О, Самборська Н. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей на заняттях з англійської мови засобами інформаційно-комунікативних технологій. *Нові технології навчання*. 2019. № 92. С. 148–155.
4. Кравченко-Дзондза О. Формування комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення культурологічних дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Посвіт, 2014. Вип.10. С. 205–208.
5. Марченко О. Штучний інтелект як інструмент формування й розвитку м'яких навичок здобувачів освіти у процесі формувального оцінювання. *Нова педагогічна думка*. 2025. №1(121). С. 41–48.
6. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями). Проєкт. Видання офіційне. Київ: МОН. 2024. https://docs.google.com/document/d/1yZe5pPLfdl3pHAZ-PenuSLyy9n7Q4Sg_/edit
7. Українська мова за професійним спрямуванням. Навчально-методичний посібник. Л.П. Боть, В.О. Марценішко, В.М. Руденко, Н.П. Руденко. Черкаси: ФОП О.В.Бараненко, 2024. 119 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025